

บทบาทของภาคประชาสังคมต่อการพัฒนาป่าในเมือง : กรณีศึกษา
พัฒนาการของภาคประชาชน ต่อป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดอุบลราชธานี
The Role of Civil Society in Urban Forest Development: A Case
Study of the Development of the People's Sector towards
Dong Fah Huan Forest, Ubon Ratchathani

ประกาศิต เสวตธรรม¹ วิจิตรา ศรีสอน² และสันฐาน ชยนนท์³

Prakasit Swedtam, Wijittra Srisorn and Sunthan Chayanon

Received: March 18, 2023, Revised: April 23, 2023, Accepted: December 27, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง บทบาทของภาคประชาสังคมต่อการพัฒนาป่าในเมือง : กรณีศึกษาพัฒนาการของภาคประชาชน ต่อป่าดงฟ้าห่วน จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของประชาชนจาก สวนพฤษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน) 2. เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบของภาคประชาชนในการมีบทบาทต่อการพัฒนาป่าในเมือง 3.

¹ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Doctor of Political Science, College of Politics and Government, Suan Sunandha Rajabhat
University, E-mail: s59484944004@ssru.ac.th

² วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา College of Politics and
Government, Suan Sunandha Rajabhat University, E-mail: wijittra.sr@ssru.ac.th

³ วิทยาลัยการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา College of Politics and
Government, Suan Sunandha Rajabhat University, E-mail: sunthan.ch@ssru.ac.th

เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการเข้ามามี บทบาทต่อการพัฒนาป่าในเมือง ของภาคประชาสังคม การวิจัยนี้ จะใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ เป็นส่วนเสริม ผลการวิจัยพบว่า 1. ดงฟ้าห่วนเป็นแหล่งอาหารสำคัญของครัวเรือนของทั้ง 3 หมู่บ้าน สำคัญ โดยที่ประชาชนมีการใช้ประโยชน์ จากการเก็บเห็ดในระดับปานกลาง รองลงมาคือไปพักผ่อนหย่อนใจในระดับปานกลาง และการเก็บน้ำยางในระดับ 2. ภาคประชาสังคมในพื้นที่นี้มีจำนวน ร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด โดยก่อตัวจากความขัดแย้งกับรัฐ และมีความห่วงใยร่วมกันต่อดงฟ้าห่วน เป็นการร่วมตัวอย่างหลวม ๆ และเป็นอิสระต่อกัน แต่มีสิ่งที่เชื่อมโยงกัน คือ มีผีปูดาร่วมกัน ใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ผ่านวัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน การแข่งกีฬา และการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เป็นกลุ่มที่มีลักษณะลักษณะปิด มีบทบาทในการกีดกันการทำงานของรัฐบาล การทำหน้าที่แทนรัฐในบางส่วน 3. ประชาชนมีความต้องการในการเข้าไปในพื้นที่ป่าดงฟ้าห่วนมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพืชผัก และสมุนไพรจำนวนมาก โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่ชัดเจน ในรูปแบบของป่าชุมชน ส่วนการพัฒนาในรูปแบบ เส้นทางจักรยาน การปลูกป่าไม่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่มากนัก นอกจากนี้ประชาชนยังเห็นด้วยมาก ที่จะมีการ จัดตลาดนัดชุมชน เทศกาลอาหาร วิ่งมินิมาราธอน ปั่นจักรยาน เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจ แต่ดงฟ้าห่วนต้องพัฒนา ด้านความสะอาด ความร่มรื่นสวยงาม ไฟส่องสว่าง กล้องวงจรปิด สัญญาณอินเทอร์เน็ต จำนวนที่นั่งพักที่เพียงพอ และเห็นด้วยน้อยกับการจัดทำสนามเด็กเล่น

คำสำคัญ : ภาคประชาสังคม การพัฒนา ป่าในเมือง

Abstract

This article studies the role of civil society in urban forest development: a case study of the development of the people's sector towards Dong Fah Huan Forest, Ubon Ratchathani with intention to: 1) study the context of the community and the use of people from Botanical Garden of the Northeast (Dong

Fah Huan), 2) study the development and patterns of the people's sector in playing a role in urban forest development of urban forests in civil society. This research uses qualitative research methodology. The results of the research were as follows: 1. Dong Fah Huan was an important source of food for the households of the 3 important villages in terms of mushroom picking, leisure, and collection of latex, 2) civil society in this area is about 30 percent of the total population arising from conflicts with the state via a common concern for Dong Fah Huan based on a loose and independent structure. However, there is a connection through common interests in ancestor spirit, temples, and schools, having interaction through cultural traditions, sporting events, and public service. It is a closed group, playing a role on behalf of the state, and 3) the forest area is very fertile with a lot of vegetables and herbs, with a clear area designation in a form of a community forest. The development in the form of bike path and reforestation were not very beneficial to the people in the area. In addition, the people also very much agreed that there would be a community market, food festival, mini-marathon, bike ride, a nature trail, and a place to relax. But Dong Fah Huang must develop in forms of cleanliness, delightfulness, beauty, lighting, closed-circuit camera, internet signal, and sufficient number of seats. Lastly, people did not agree with the construction of a playground.

Keywords: civil society, Development, Urban Forest

บทนำ

ภาวะโลกร้อนปัจจุบันมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของทุกชีวิตบนผืนโลกและนับวัน จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีมาตรการในการชะลอหรือยับยั้งสภาวะที่เกิดขึ้น

ประเทศไทยได้ถือเป็นการกิจอันดับตันๆที่จะต้องเร่งดำเนินการ สวนพฤษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(ดงฟ้าห่วน) มีเนื้อที่ 3,400 ไร่ หรือมีเนื้อที่ขนาดใหญ่ประมาณ 10 เท่าของสวนลุมพินีซึ่งมีเนื้อที่ 360 ไร่ ดงฟ้าห่วนเป็นปายางนาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นป่าเพียงหนึ่งเดียวของจังหวัดอุบลราชธานีที่อยู่ติดกับเขตเมือง และจะกลายเป็นป่าที่อยู่กลางเมืองอย่างสมบูรณ์ในอนาคต การดูแลรักษาป่าแห่งนี้รวมถึงการพัฒนาป่าแห่งนี้ให้เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนและประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ แหล่งท่องเที่ยว แหล่งอาหาร แหล่งเรียนรู้ แหล่งรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ แหล่งรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ จำเป็นต้องให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาท โดยเฉพาะคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ติดกับป่าและใช้ประโยชน์จากป่า กล่าวได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการรักษาและพัฒนา “สิ่งที่ยิ่งกว่าปอด” ของเมืองแห่งนี้ ดังนั้นควรที่จะศึกษาบทบาทและช่องทางที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนพัฒนาป่าดงฟ้าห่วนให้เป็นแหล่งต่าง ๆ อันทรงคุณค่าต่อชาวอุบลราชธานีตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของประชาชนจาก สวนพฤษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน)
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบของภาคประชาชนในการมีบทบาทต่อการพัฒนาป่าในเมือง
3. เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการเข้ามามี บทบาทต่อการพัฒนาป่าในเมือง ของภาคประชาสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และ 2) ขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยที่ ขั้นตอน การวิจัย เชิงสำรวจ เครื่องมือในการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม ขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการพัฒนา สวนพฤษศาสตร์ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน) ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนพฤกษศาสตร์ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน) ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนประชาชน ในมิติ ประวัติศาสตร์การใช้
ประโยชน์ และบทบาทของ ประชาชน วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับป่า ความรู้ความเข้าใจในการใช้
ประโยชน์ ความต้องการใช้ประโยชน์ และช่องทางในการเข้ามามีบทบาทของประชาชน กรณีที่
ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนการวิจัยเชิงสำรวจ ไม่สอดคล้องกับ ข้อมูลที่ได้จาก ขั้นตอนการวิจัยเชิง
คุณภาพ ในงานวิจัยนี้จะใช้ข้อมูลจากขั้นตอนการ วิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก

ผลการวิจัย

1. ด้านบริบทของชุมชนและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของประชาชนจาก ส่วน
พฤกษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน)

ป่าสงวนแห่งชาติดงฟ้าห่วน แบ่งการดูแลออกเป็น 3 หน่วยงาน ได้แก่ ส่วน
พฤกษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน) มีเนื้อที่ 1,563 ไร่, องค์การสวนสัตว์ 1,217
ไร่ และ สถานีวนวัฒนวิจัย 620 ไร่ โดยส่วนพฤกษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน)
เป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์
ป่า และ พันธุ์พืช มีหน้าที่หลัก 3 ด้าน คือ 1. ศึกษา วิจัย ส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้ทางด้าน
พฤกษศาสตร์ 2. การอนุรักษ์ ป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ 3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวตาม
นโยบายรัฐบาล

ประชาชนใน ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีอาชีพเป็นเกษตรกร กล่าวคือ ประชาชนในบ้านหนอง
มะนาวมีสัดส่วนร้อยละ 49 บ้านหนองบัว ร้อยละ 44 บ้านหนองมะเขือ ร้อยละ 40 รองลงมา
ประกอบอาชีพรับจ้างคือ บ้านหนองมะนาวมีสัดส่วน ร้อยละ 30 บ้านหนองบัว ร้อยละ 23.1
บ้านหนองมะเขือ ร้อยละ 35 จากการที่ประชาชนทั้งสามหมู่บ้าน มีอาชีพเป็นเกษตรกรและ
รับจ้างเป็นส่วนใหญ่ จึงเห็นว่าดงฟ้าห่วนเป็นแหล่งอาหารสำคัญของครัวเรือนของทั้ง 3 หมู่บ้าน
ในปัจจุบัน ในสัดส่วนร้อยละ 61.6 และไม่ใช้แหล่งอาหารสำคัญของครัวเรือน ร้อยละ 38.4
แบ่งเป็นบ้านหนองมะเขือ บ้านหนองบัว ยังให้ดงฟ้าห่วนเป็นแหล่งอาหารสำคัญของครัวเรือนใน
ร้อยละ 76.3 และ 69.2 ตามลำดับ ส่วนบ้านหนองมะนาว มีร้อยละ 41.8 ที่เห็นว่าดงฟ้าห่วน

เป็นแหล่งอาหารสำคัญ จากการสัมภาษณ์พบว่าประชาชนที่มีระยะเวลาที่แตกต่างกันที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเห็นว่าเป็นแหล่งอาหารสำคัญแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้สูงอายุหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ยังเห็นว่าดงฟ้าห่วนเป็นแหล่งอาหารสำคัญ โดยที่ประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากดงฟ้าห่วน จากการเก็บเห็ดในระดับปานกลางที่ค่าเฉลี่ย 2.67 รองลงมาคือไปพักผ่อนหย่อนใจในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ย 2.54 และการเก็บน้ำยางในระดับน้อยที่ค่าเฉลี่ย 1.83

2. พัฒนาการและรูปแบบของภาคประชาชนในการมีบทบาทต่อการพัฒนาป่าในเมือง

บ้านหนองมะนาว บ้านหนองบัว และบ้านหนองมะเขือ เดิมเป็นพื้นที่ของ บ้านหนองมะนาว โดยมีพื้นที่ติดต่อกับและทับซ้อนกับ ป่าสงวนแห่งชาติดงฟ้าห่วน ตั้งแต่ในอดีต ชาวบ้านได้อาศัยพึ่งพาประโยชน์จากป่า นั่นคือเป็นแหล่งยารักษาโรค และแหล่งอาหาร ซึ่งมีหลากหลายในทุกฤดูกาล เช่น ช่วงหน้าแล้งก็หาเห็ด ผักป่า ผักคอนแคน มันเทียน ไข่มดแดง ตอ น้ำผึ้ง หาไม้มาเผาถ่าน ช่วงฤดูฝน ก็หา กบ อึ่ง ปู ปลา หอย เต่า ผักกูด ใผ่หวาน ช่วงหน้าหนาวก็หาแมลง ผัก และสมุนไพรต่างๆ ซึ่ง บางอย่างก็มีตลอดทั้งปี เพื่อเป็น การลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้ ยังได้ใช้ไม้ไผ่มาจักสาน ไม้ไผ่เครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ กระติบข้าว หวด กระด้ง ตะกร้า อื่นๆ และยังมียางไม้จากต้นยางนาสำหรับทำตะบอง(เชื้อไฟ) เมื่อมีการประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติในระยะแรก การใช้ประโยชน์ยังมีรูปแบบคล้ายคลึงจากเดิม และประชาชนยังมีการช่วยในการดูแลรักษา โดยทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ เมื่อมีคนจากพื้นที่อื่น มาตัดไม้ หาน้ำผึ้ง หรือเก็บน้ำยาง โดยในปัจจุบัน ประชาชนยังมีบทบาทในการ ร่วมอนุรักษ์และปกป้องป่าดงฟ้าห่วน ร้อยละ 31.2 โดยมีบทบาท ในการปลูกต้นไม้ จัดทำแนวกันไฟ และจัดทำป้ายสมุนไพรซึ่งนำโดยหมอสมุนไพรจากบ้านหนองมะเขือ ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนกับดงฟ้าห่วนเริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติอย่างเข้มข้น มีการห้ามใช้ประโยชน์จากดงฟ้าห่วน หลายอย่าง เช่นการเก็บน้ำยาง น้ำผึ้ง การล่าสัตว์ การเก็บสมุนไพร การใช้ประโยชน์จากไม้ แต่การเก็บเห็ด และหาแมลง ยังมีการละเลยจากเจ้าหน้าที่บางคนที่เป็นคนในพื้นที่หรือมาจากพื้นที่ชนบท แต่เจ้าหน้าที่บางคนซึ่งเป็นชนชั้น

กลางจากเมืองใหญ่มีความเคร่งครัด และใช้วิธีการที่ไม่เหมาะสม เช่น เทเห็ดที่ประชาชนเก็บได้ลงบนพื้นถนน มีการฟ้องร้องรุกป่าสงวน ซึ่งช่วงที่ผ่านมาประชาชนถูกฟ้องร้อง มีจำนวน 9 ราย

จากปัญหาดังกล่าวผู้นำชุมชน และประชาชนจำนวนหนึ่งได้ร่วมหารือและกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากดงฟ้าห่วน โดยจะเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่กำหนดโดยชุมชน จะไม่เก็บน้ำยางในพื้นที่ป่าสงวน แต่จะเก็บโดยรอบและไม่ใช้วิธีการเผาโพรง มีการเฝ้าระวังการเข้ามาใช้ประโยชน์ของคนนอก พื้นที่โดยรอบจะทำการเกษตรแบบอินทรีย์ และมีการจัดทำแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ป่า รวมทั้งมีบทบาท ในการ ส่งเสริมพัฒนา ดงฟ้าห่วน โดยมีการร่วมกันปลูกไม้ดอก ไม้ดอกยืนต้น ในพื้นที่ตัวเองและพื้นที่สาธารณะ ในบริเวณหมู่บ้านและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สองข้างถนนทางเข้าดงฟ้าห่วน เพื่อให้เป็นถนนสายดอกไม้ ซึ่งการนี้ได้รับการสนับสนุน งบประมาณจากเทศบาลตำบลอีกด้วย

การอยู่ร่วมกันระหว่างประชาชนกับดงฟ้าห่วน มีความขัดแย้งน้อยลงเนื่องจากปัจจัย 4 ประการดังนี้ 1) จากวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งเมื่อ พ.ศ. 2540 ทำให้ที่ดินจำนวนหลายสิบลไร่ที่ถูกกว้านซื้อจากคนภายนอก ไม่ถูกใช้ประโยชน์และมีสภาพกลายเป็นป่า ประชาชนจึงสามารถใช้ประโยชน์จากป่าเหล่านี้ทดแทนการใช้ประโยชน์จากดงฟ้าห่วน 2) จากการที่มีคนจากภายนอกมาเช่าที่นาในพื้นที่ และมีการทำนาโดยใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น เป็นเหตุให้ วัว ของกลุ่มผู้เลี้ยงวัวพื้นบ้านเสียชีวิต ทำให้มีการประกาศไม่ให้มีการใช้ยาฆ่าหญ้า และการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ทำให้อาหารตามธรรมชาติมีจำนวนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นปลา กบ อึ่งอ่าง เต่า ผักพื้นบ้าน 3) การที่มีคนในชุมชนทำการเกษตรแบบอินทรีย์มากขึ้น และมีการทำการเกษตรทางเลือก แบบ วนเกษตร ทำให้ พืชและสัตว์ที่หายไปได้กลับมา เช่น กระเทียมน้ำ แมลงนกสมุนไพร และเห็ดแทบทุกชนิด แม้กระทั่ง เห็ดเหี่ยวไผ่เหลือง หลินจือแดง ที่บางคนไม่เคยเห็นมาก่อนก็เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยิ่งขึ้น 4) คนรุ่นใหม่ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นแบบชนชั้นกลางมากขึ้น ทำให้การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และดงฟ้าห่วนน้อยลง โดยใช้ดงฟ้าห่วนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และถ่ายภาพก่อนแต่งงาน

กล่าวโดยสรุปคือ ภาคประชาสังคมในพื้นที่นี้มีจำนวน ร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด โดยมาจาก

ทั้ง 3 หมู่บ้าน โดยก่อตัวจากความขัดแย้งกับรัฐ และมีความหวังใยร่วมกันต่อคงฟ้าห่วน เป็นการร่วมตัวอย่างหลวม ๆ และเป็นอิสระต่อกัน แต่มีสิ่งที่เชื่อมโยงกัน คือ มีผีปูดาร่วมกัน ใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ผ่านวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน การแข่งกีฬา และการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เป็นกลุ่มที่มีลักษณะลักษณะปิด มีบทบาทในการกีดกันการทำงานของรัฐบาล การทำหน้าที่แทนรัฐในบางส่วน

3. แนวทางที่เหมาะสมในการเข้ามามี บทบาทต่อการพัฒนาปากกลางเมือง ของภาคประชาสังคม

ประชาชนมีความต้องการในการเข้าไปในพื้นที่ป่าดงฟ้าห่วนมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพืชผัก และสมุนไพรจำนวนมาก โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่ชัดเจน ในรูปแบบของป่าชุมชน ส่วนการพัฒนาในรูปแบบอื่น ๆ เช่น เส้นทางจักรยาน การปลูกป่าไม่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่มากนัก นอกจากนี้ประชาชนยังเห็นด้วยมาก ที่จะมีการ จัดตลาดนัดชุมชน เทศกาลอาหาร วิ่งมินิมารathon ปั่นจักรยาน เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจ แต่ดงฟ้าห่วนต้องพัฒนา ด้านความสะอาด ความร่มรื่นสวยงาม ไฟส่องสว่าง กล้องวงจรปิด สัญญาณอินเทอร์เน็ต จำนวนที่นั่งพักที่เพียงพอ และเห็นด้วยน้อยกับการจัดทำสนามเด็กเล่น

อภิปรายผล

1. ด้านบริบทของชุมชนและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของประชาชนจาก สวนพฤกษศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ดงฟ้าห่วน)

ประชาชนใน ทั้ง 3 หมู่บ้าน เห็นว่าดงฟ้าห่วนเป็นแหล่งอาหารสำคัญของครัวเรือน โดยที่ประชาชนมีการใช้ประโยชน์จากดงฟ้าห่วน จากการเก็บเห็ดในระดับปานกลาง รองลงมาคือไปพักผ่อนหย่อนใจในระดับปานกลาง และการเก็บน้ำยางในระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ ปริญา

นิกรกุล, พระครูวิโชติสิกขกิจ, และพระครูอุเทศธรรมสาทิศ (2561) ที่เสนอว่า เศรษฐกิจของชุมชนที่เกิดจากป่าชุมชนคือ การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ จากป่าชุมชนตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ เห็ดโคน และ หทัยชนก ค่ะตะสมบูรณ์ (2564) ที่พบว่า ประชาชนใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่าร่วมกัน โดยเฉพาะการเก็บเห็ดหลายชนิดในฤดูฝน

2. พัฒนาการและรูปแบบของภาคประชาชนในการมีบทบาทต่อการพัฒนาป่าในเมือง

บ้านหนองมะนาว บ้านหนองบัว และบ้านหนองมะเขือ เดิมเป็นพื้นที่ของ บ้านหนองมะนาว โดยมีพื้นที่ติดต่อกับและทับซ้อนกับ ป่าสงวนแห่งชาติดงฟ้าห่วน ตั้งแต่ในอดีต ชาวบ้านได้อาศัยพึ่งพาประโยชน์จากป่า นั่นคือเป็นแหล่งยารักษาโรค และแหล่งอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับ นิกรน้อยพรม, อนุชา วิสัยแก้ว, ทศนา กุลรัตน์นาม (2562) ที่พบว่า ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงสามขา ในการเป็นแหล่งหารายได้เสริม แหล่งอาหาร ยารักษาโรค การใช้ไม้เพื่อประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้และซ่อมแซมที่อยู่อาศัย

แต่เมื่อประกาศเป็นเขตป่าสงวนเกิดขึ้น ผู้นำชุมชน และประชาชนจำนวนหนึ่งได้ร่วมหารือและกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากดงฟ้าห่วน โดยจะเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่กำหนดโดยชุมชน จะไม่เก็บน้ำยางในพื้นที่ป่าสงวน แต่จะเก็บโดยรอบและไม่ใช้วิธีการเผาโพรง มีการเฝ้าระวังการเข้ามาใช้ประโยชน์ของคนนอก พื้นที่โดยรอบจะทำการเกษตรแบบอินทรีย์ และมีการจัดทำแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ป่า รวมทั้งมีบทบาท ในการ ส่งเสริมพัฒนา ดงฟ้าห่วน โดยมีการร่วมกันปลูกไม้ดอก ไม้ดอกยืนต้น ในพื้นที่ตัวเองและพื้นที่สาธารณะ ในบริเวณหมู่บ้านและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สองข้างถนนทางเข้าดงฟ้าห่วน เพื่อให้เป็นถนนสายดอกไม้ ซึ่งการนี้ได้รับการสนับสนุน งบประมาณจากเทศบาลตำบลอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ นิกร น้อยพรม, อนุชา วิสัยแก้ว, ทศนา กุลรัตน์นาม (2562) ที่พบว่า ประชาชนปรับตัวโดยได้ให้ประสานกับพนักงานเจ้าหน้าที่ ในการจัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงาน ที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ กิตติกานต์ แสงงาม (2564) ที่พบว่า องค์กรชุมชน มีบทบาทในการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย 1) ร่างกฎระเบียบควบคุม และกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน 2) ดำเนินกิจกรรมป้องกันดูแลรักษาทรัพยากรในป่าชุมชน 3) จัดทำแผนการจัดการทรัพยากร เพื่อขอรับการสนับสนุน

ด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ 4) ให้ความรู้สมาชิกชุมชนในการจัดการทรัพยากร และ 5) สร้างเครือข่ายในการจัดการป่าชุมชน และสอดคล้องกับ โอลิเวอร์ อองพะ (2565) ที่พบว่า ภาคประชาสังคม ดำเนินการ (1) การอนุรักษ์ ปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่ต้องอาศัยกฎหมาย นโยบายและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุน (2) คำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาคประชาสังคมในพื้นที่นี้มีจำนวน ร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด มาจากทั้ง 3 หมู่บ้าน โดยก่อ

ตัวจากความขัดแย้งกับรัฐ และมีความห่วงใยร่วมกันต่อตงฟ้าห่วน เป็นการร่วมตัวอย่างหลวม ๆ และเป็นอิสระต่อกัน แต่มีสิ่ง เชื่อมโยงกัน คือ มีผีปูดาร่วมกัน ใช้วัดและโรงเรียนร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ผ่านวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน การแข่งกีฬา และการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ สอดคล้องกับ เตือนนภา ภูทอง (2561) พบว่าเนื่องจาก ความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย ทำให้สังคมท้องถิ่นมีบทบาทเข้ามาจัดการ โดยนำเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่า และ สัมพันธ์ วารี (2564) ที่พบว่า การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีลักษณะเป็นเครือข่ายทางสังคมที่มีการช่วยเหลือหนุนเสริมซึ่งกันและกันและเป็นการเคลื่อนไหวที่มีแนวทางการไม่ใช้ความรุนแรง ภาคประชาสังคมเป็นกลุ่มที่มีลักษณะลักษณะปิด มีบทบาทในการกดดันการทำงานของรัฐบาล การทำหน้าที่แทนรัฐในบางส่วน

3. แนวทางที่เหมาะสมในการเข้ามามี บทบาทต่อการพัฒนาปากกลางเมือง ของภาคประชาสังคม ประชาชนมีความต้องการในการเข้าไปในพื้นที่ป่าดงฟ้าห่วนมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก มีพืชผัก และสมุนไพรจำนวนมาก โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่ชัดเจน ในรูปแบบของป่าชุมชน สอดคล้องกับ ธนพัฒน์ เฉลิมรัตน์ (2563) ที่พบว่า บรรยากาศประชาธิปไตยทำให้เกิดการก่อตัวของพลังภาคประชาสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการใช้สิทธิเรียกร้องให้รัฐบาลกำหนดแผนนโยบาย พัฒนาประเทศ และภาคประชาสังคมมีบทบาทและมีพลังในการรวมกลุ่มกัน เพื่อต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพขั้นพื้นฐานของกลุ่มตนเอง

ข้อเสนอแนะ (Research Suggestions) (18 pt)

1) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผน และขั้นตอนกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีการถ่ายโอน ภารกิจเกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมหลายประการจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมาให้องค์กร ปกครองท้องถิ่น ในด้านภารกิจการดูแลแม่น้ำลำคลอง นอกจากมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทางน้ำ และทางระบายน้ำ ยังได้รับการถ่ายโอนภารกิจในการควบคุมท่าเทียบเรือ ท่าข้าม และการอนุมัติ สิ่งปลูกสร้างในลำน้ำ ภารกิจด้านการใช้ที่ดิน มีหน้าที่ด้านผังเมือง ควบคุมอาคาร ดูแลรักษาที่ สาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ตลาด การปรับปรุงชุมชน การจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ภารกิจ ด้านการขนส่งจัดระบบจราจร รวมทั้งหน้าที่ในการจัดการและบำรุงรักษาป่าไม้ ที่ดินและ ทรัพยากรธรรมชาติ จากภารกิจที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าตามข้อบัญญัติทางกฎหมาย องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกที่สำคัญด้านการบริหารจัดการและรักษาพื้นที่สีเขียวให้ยั่งยืน ควรให้มืองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทยิ่งขึ้น

2) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมกฎหมายที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 นอกจากนั้นกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลบังคับ อยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นกลไกที่จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลง นโยบายและแผนไปสู่การพัฒนารัฐให้เป็นสมัยใหม่ อาศัยอำนาจของกฎหมายดังกล่าว ออกกฎ กระทรวง ประกาศกระทรวง ให้อยู่ในกรอบของผู้ก่อให้เกิดมลพิษหรือผู้ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสีย หายต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย กฎหมาย จึงกำหนดค่ามาตรฐานสิ่งแวดล้อมเพื่อคุ้มครองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กำหนดความรับผิดชอบทางแพ่ง และทางอาญา การเพิ่มพื้นที่สีเขียวเป็นแผนงานที่ผู้สร้างจะ กำหนดวิธีและรูปแบบขึ้นมาเอง กฎหมายเหล่านั้นจะเป็นกลไกที่จะช่วยให้เกิดความยั่งยืน

3) กฎหมายที่เกี่ยวกับภาษีอากรพระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน พ.ศ.2475 และพระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508 เป็นกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการและการเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยทางอ้อม อาจรักษาหรือการพัฒนาพื้นที่สีเขียว และพื้นที่โล่งเพื่อสาธารณประโยชน์

4) ใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและรักษาพื้นที่สีเขียว ควรคำนึงถึงความต้องการในการแก้ปัญหาในท้องถิ่นเป็นสำคัญ “พื้นที่สีเขียว” เป็นเสมือนกองทุนของเมืองที่ควรได้รับการประเมินค่า ถ้าบุคคลใดก่อให้เกิดความเสียหาย/ลดมูลค่าของกองทุน ต้องจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย อาจอยู่ในรูปของค่าธรรมเนียม หรือภาษี แต่หาก มีการเพิ่มกองทุน/พื้นที่สีเขียวให้เมือง บุคคลหรือหน่วยงานนั้นจะได้รับรางวัลในรูปของการลดหย่อนภาษี หรือการอุดหนุนในรูปแบบต่าง ๆ มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ในประเทศต่าง ๆ นั้น

5) หลักการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมโดยผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pay Principles: PPP) เป็นหลักการที่หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยให้ความสำคัญ และมีความพยายามใช้เป็นแนวทางในการออกแบบจัดทำนโยบายภาษี โดยมาตรการทางเศรษฐศาสตร์จะช่วยสนับสนุนกลไกอื่น ๆ ในการดูแลรักษาพื้นที่สีเขียวให้ยั่งยืนต่อไป

6) มาตรการทางสังคม โดยอาศัยความรับผิดชอบขององค์กรธุรกิจต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) เป็นแนวคิดที่องค์กรแสดงความรับผิดชอบต่อผลกระทบจากการประกอบกิจการของตนต่อผู้ถือ หุ้น ลูกจ้าง ลูกค้า คู่ค้า ชุมชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น โดยมุ่งผลานการดำเนินธุรกิจกับความห่วงใยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ในประเทศไทย CSR ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สีเขียวได้รับความสนใจ และมีการดำเนินการมาอย่างยาวนาน โดยจะมีการตั้งงบประมาณประจำปี วัตถุประสงค์ และกิจกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งมีทั้งการจัดการพื้นที่ภายในเขตสถานประกอบการ บริเวณชุมชนโดยรอบ และการสนับสนุนการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ต่าง ๆ

7) การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการจัดการพื้นที่สีเขียวชุมชนภาคประชาสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้เมืองเป็นเมืองที่น่าอยู่ รวมถึงการอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวที่มีอยู่

ซึ่งปัจจุบันพลังของชุมชนในสื่อ อินเทอร์เน็ตมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และสามารถสร้างความร่วมมือผู้ให้ทุนได้ในพื้นที่มากกว่า โดยมีทั้งคนที่อยู่ในพื้นที่และคนต่างพื้นที่ช่วยกันผลักดันประเด็นสาธารณะดังกล่าวให้เป็นที่ รับรู้ เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

กิตติกานต์ แสงงาม. (2564) การศึกษาสถานภาพและบทบาทขององค์กรชุมชนในการจัดการ

ทรัพยากรร่วมประเภทที่ดินสาธารณะประโยชน์ กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านเหล่าเหนือจังหวัดแพร่ และป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี. **วารสารมหาวิทยาลัยกรุงเทพ**, 20(1), 16-30. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

เดือนนภา ภูทอง. (2561) การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

สาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. **วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ**, 6(2), 80-94. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ธน พัฒน์ เฉลิมรัตน์. (2563). กระบวนการภาคประชาสังคมกับประชาธิปไตยแบบไทย ๆ. **วารสาร**

มจร.เลย์ปริทัศน์ 1(3), 78-84. เลย: วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นิกร น้อยพรม, อนุชา วิลัยแก้ว, ทศนา กุลตถ์นาม. (2562). ป่าชุมชนดงสามขา: มูลค่าและคุณค่าทาง

เศรษฐกิจบ้านน้ำแคม อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย. **วารสารวิจัยและพัฒนา**, 14(50), 1-12. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเลย.

ปริญญา นิกรกุล, พระครูวิโชติสิกขกิจ, พระครูอุเทศธรรมสาทิศ (2561). การพึ่งพาป่าชุมชนของ

ชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. **วารสารสังคมศาสตร์วิจัย**. 9(2), 104-116. นครปฐม:มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

หทัยชนก คตะสมบุรณ์. (2564). ชุมชนต้นแบบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านสวนพลู-พุต้อ ตำบลทัพหลวง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, 6(6), 222-237. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

สัมพันธ์ วารี (2564). การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม ช่วงทศวรรษ 2530 ถึงก่อนเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกใหม่ พ.ศ. 2547. **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร** 18 (1), 87-116. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Chandhoke, N. (1995). **State And Civil Society: Exploration In Political Economy**.

Thousand. N.P.

Cohen, J And Arato, A. (1992). **Civil Society And Political Theory**. Massachusetts: The
Mit.

Cohen, J. (1999). 'Trust, Voluntary Association And Workable Democracy: The Contemporary American Discourse Of Civil Society', In Warren, M. (Ed.).

Democracy And Trust. Cambridge: Cambridge University.

Diamond, L. (1999). **Development Democracy: Toward Consolidation**.
Baltimore:

Johns Hopkins University.

Edwards, M. (2004). **Civil Society**. Cambridge: Cambridge University.

Ehrenberg, J. (1999). **Civil Society: The Critical History Of An Idea**. New York:
New

York University.

Habermas, J. (1991). **The Structural Transformation Of The Public Sphere**. New
York:

Mit Press.

Keane, J. (1988). **Democracy And Civil Society**. London: Verso.

Klein, S And Lee, C. (2019). Towards A Dynamic Theory Of Civil Society: The Politics
Of Forward And Backward Infiltration. **Sociological Theory**, 37(1), 62–88.
N.P. American Sociological Association.

Putnam, R (Ed.) 2002. **Democracies In Flux: The Evolution Of Social Capital In
Contemporary Society**. Oxford: Oxford University.